8. Уманский сельскохозяйственный институт: монографический очерк. – Черкассы, 1957. – 66 с.

9. Уманський національний університет садівництва (1844 – 2011): літопис становлення і визнання / А.Ф. Головчук, А.У. Коваль, М.В. Недвига; за ред. А.Ф. Головчука. – Вінниця: Консоль, 2012. – 240 с.

Нижник С.В. Научно-образовательное обеспечение отрасли садоводства Умани в начале XX века.

Автором рассмотрено состояние развития садоводства Умани в первой четверти прошлого века. Освещена роль Уманского национального университета садоводства для садоводческой отрасли Украины и его вклад в развитие отечественной науки. Рассмотрена проблематика исследований и обобщены творческие поиски отечественных ученых-садоводов. Исследование основывается на использовании комплекса общенаучных и исторических методов, а также широкой источниковой базы.

Ключевые слова: состояние развития садоводства, Уманский национальный университет садоводства, научная деятельность, развитие отечественной науки.

Nyzhnyk S.V. Scientific and educational providing of the horticulture sphere in the Umansky region at the beginning of the 20th century.

The author considered the horticultural development state in the Umansky region in the first quarter of the last century. Also he described the role of the Uman National University of Horticulture for the Ukrainian horticulture sphere and its contribution to the development of national science. Besides the author examined the problems of research and generalized creative pursuits of the national scientists. The research is based on the use of general scientific complex and historical methods, a rich base of sources.

Keywords: the historical development state, Uman National University of Horticulture, scientific activity, the development of nation.

УДК: 63+5:001(477):061.12

Новородовський В.В.

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА У ФОРМУВАННІ ІНСТИТУЦІЙ ПРИРОДНИЧО- СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ У СТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

Розкриваються основні передумови інституційного оформлення природничо-сільськогосподарських установ Української академії наук (УАН). Особливу увагу акцентовано на ролі Українського наукового товариства (УНТ) у формуванні інституцій УАН. Здійснено дослідження організаційного становлення природничих дисциплін у структурі Товариства протягом 1907 – 1918 рр. Також, розкрито особливості діяльності та еволюції природничої секції УНТ після утворення УАН. На основі комплексного аналізу джерел з'ясовано ключове значення окремих вчених природничої секції УНТ у створенні мережі природничо-сільськогосподарських установ Академії наук. Результатом дослідження стало розкриття особливостей наукової діяльності вчених-природознавців Товариства та їхній вплив на формування концепції Академії наук.

З'ясовано особливе значення наукових досягнень членів природничої секції, пізніше відділу природничих наук УНТ у формуванні підґрунтя для майбутніх досліджень академічних установ природничо-сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: Товариство, Академія наук, секція, підсекція, установа, природознавство.

Постановка проблеми. Передумови утворення академічного центру науки на території України формувалися з кінця XIX ст., починаючи від утворення та діяльності окремих наукових товариств при університетах і до формування Наукового товариства ім. Тараса Шевченка (НТШ), яке дослідники вважають першою неофіційною організацією академічного типу. Після організаційного оформлення Українського наукового товариства (УНТ) на території Наддніпрянської України розпочинається поступовий процес формування академічної науки, а згодом і головного академічного центру. Фактично Товариство стало не лише предтечею Української академії наук, але й своєрідним підґрунтям для формування мережі науково-дослідних академічних установ, зокрема сільськогосподарського профілю.

Аналіз досліджень. Концепція формування академічної науки від початку існування УНТ розкривається у монографії «Грушевський і Academia». Автори монографії вважають, що особливе значення у становленні УАН відіграло Товариство, оскільки Наукове товариство ім. Т. Шевченка, а згодом УНТ, були першими організаціями академічного типу. Фактично ідея та певна концепція утворення Академії наук була сформована вченими УНТ під керівництвом М.С. Грушевського [15]. Таким чином, у праці повністю обґрунтовано роль Товариства у процесі формування УАН та її структурних одиниць. Звісно, існує протилежна концепція утворення Академії наук, викладена у монографії «Вернадський та академія», автори якої приписують всі заслуги у заснуванні УАН академіку В.І. Вернадському, який протиставив свою концепцію формування установи ідеї перетворення УНТ в академічну організацію [14]. Проте не слід категорично приписувати всі заслуги комусь із вчених, оскільки над створенням Академії та її інституцій працювала спеціальна Комісія, до складу якої також входили члени УНТ.

Н. Полонська-Василенко вважає, що роль УНТ у формуванні концепції Української академії наук є перебільшеною, проте не відкидає той факт, що члени товариства посідали значне місце у розбудові УАН [8]. Іншої точки зору притримується В. Онопрієнко та Т. Щербань, які вважають, що УНТ відіграло значну роль в розбудові Академії. Зокрема, вони акцентують увагу на тому, що ряд членів Комісії з утворення УАН були членами природничої секції УНТ [7]. Досліджуючи суперечливі сторінки утворення УАН, Ю.А. Горбань зазначає, що ідея формування академічного центру була у колі української інтелігенції Наукового товариства ім. Т. Шевченка

(НТШ). Він зазначає, що перебування М.С. Грушевського на посаді голови НТШ (з 1897 р.) та УНТ (з 1907 р.), стало причиною формування ідеї утворення центру академічної науки на території України. Проте, ні Російська, ні Австро-Угорська імперії не підтримали утворення на території України національних академічних наукових центрів, що відкладало реалізацію ідеї єдиної Академії наук ще на декілька років [1]. Аналогічна точка зору прослідковується і у науковій праці В. Онопрієнка та Т. Щербань «Джерела з історії Українського наукового товариства у Києві» [7].

Дослідження передумов інституційного оформлення природничо-сільськогосподарських установ УАН, а також ролі УНТ у їхньому формуванні є головною метою цього дослідження.

В умовах революційних подій 1905 – 1907 рр. у колі Наддніпрянської наукової інтелігенції визріває ідея формування наукового осередку, який зміг би об'єднати всі наукові сили України з метою дослідження минулого та сучасності, а також розповсюджувати результати власних дослідів серед населення. Такою організацією стало Українське наукове товариство, статут якого був сформований та підписаний у 1906 р. Проте перше засідання Товариства відбулося лише 21 квітня 1907 р. [7, с. 23]. Формування УНТ здійснювалося на прикладі Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові (НТШ), а звідси і схожа структура, мета та характер організації. До того ж, його засновником і першим Головою був М.С. Грушевський, який до цього очолював НТШ.

Утворення УНТ стало новим етапом у розвитку наукової думки в Україні й одним із ключових моментів у формуванні вітчизняної академічної науки. Варто зазначити, що на території Наддніпрянської України нарешті відбувся перехід науки від окремих наукових галузевих товариств при університетах до формування великої науково-дослідної організації.

Варто зазначити, що УНТ стало першою науковою організацією, яка здійснювала ґрунтовні дослідження у різних галузях наук, у тому числі і природознавчих. Незважаючи на скрутну матеріально-технічну базу та малу кількість науковців-природознавців, була не лише формально утворена відповідна природнича секція, але й розгорнулася науково-дослідна робота у різних галузях природознавства, зокрема: ботаніки, зоології, агрономії, геофізики та інших.

Офіційно заснування природничої секції відбулося 14 вересня 1907 р. У цей день члени Товариства, крім іншого, ухвалили рішення про формування структури УНТ. Відтак, згідно з прийнятим рішенням, УНТ спочатку складалося з трьох секцій: історичної, філологічної та природничо-медичної [13, с. 7]. Остання секція охоплювала цілий комплекс наукових дисциплін пов'язаних з природознавством. Крім того, формування вищезгаданої секції було новаторським кроком у організації наукової думки на

території України. НТШ, на основі якого організаційно формувалося УНТ, було більше гуманітарного спрямування. Очевидно, рішення про утворення природничо-медичної секції мотивувалося такими факторами: 1) наявністю окремого кола науковців-природознавців, медиків, агрономів, техніків, які шукали спосіб об'єднатися задля комплексного проведення досліджень у галузі природознавства; 2) потребою у накопиченні розвитку наукових знань з природничих дисциплін з метою їх використання на практиці підприємцями, селянами; 3) спробою української інтелігенції сформувати єдиний великий український науковий центр, який забезпечить розвиток всіх галузей наукового пізнання. Стосовно останнього фактора, варто припустити, що українські вчені сподівалися, якщо не на незалежність, то на широку автономію власної країни, а отже практичні знання із природознавства будуть необхідними для прискорення розвитку економіки.

Варто зазначити, що найбільший науковий потенціал, зумовлений наявними науковими силами, був у історичній секції. Проте, не менш вагомими з точки зору прикладної значимості наукові досягнення були саме у природничо-медичній секції, результати яких спрямовувалися на розвиток агрономії, медицини та промисловості. У період 1907 – 1910 рр. у природничо-медичній секції відбувалася організаційна побудова наукової роботи та накопичення наукових знань. Варто зазначити, що протягом цього періоду секції провели декілька засідань та зачитали доповіді із галузі прикладного природознавства, частина яких згодом була опублікована у книгах «Збірник природничо-технічної секції».

У 1910 р., через диференціацію наукових проблем, сформувалася окрема медична секція УНТ, а дослідження з природознавства надалі здійснювалися у природничо-технічній секції [7, с. 46]. Починаючи з 1910 р., природничо-технічна секція проводить низку засідань, на яких вирішувалися питання стосовно організаційної побудови наукової роботи секції та підготовки і випуску друкованого органу. Так, зокрема, на початку 1911 р. розпочалася підготовча робота над періодичним виданням секції, до якого згодом увійшли наукові доповіді членів УНТ пов'язані із сільськогосподарською галуззю: А. Ярошевича «Чорноземні колонії на Київщині та Волині і їх вплив на українське селянство», М. Технера «Нова культура на Україні (про розведення бавовняника)». У листопаді 1911 р., на засіданні Ради УНТ було офіційно підтверджено випуск першої книги «Збірника» природничо-технічної секції УНТ [12]. Варто відзначити, що у першому випуску збірника більшість праць були присвячені більше розвитку технічної наукової галуззі, ніж природознавчій, що згодом стало приводом для формування двох окремих збірників відповідно присвячених природничим і технічним наукам.

Однак до першої книги «Збірника природничо-технічної секції УНТ у Києві» увійшли наукові праці присвячені аграрним дослідженням в Україні, зокрема наукова стаття вченого, члена УНТ, агронома О. Кривуши з назвою «Кілька слів щодо сучасного стану скотарства», у якій автор характеризував стан тваринництва на території України на початку ХХ ст. Крім того, вчений-агроном обґрунтовував необхідність розвитку інтенсивного сільського господарства, через значний економічний зиск. О. Кривуша пояснював, що маючи сприятливі умови для розвитку аграрної галузі, необхідно раціонально використовувати всі можливі ресурси, з метою економічного підйому [5, с. 145-147].

Інженер, член УНТ М. Васильєв провів низку досліджень, пов'язаних з технологією виробництва рафінаду. Зважаючи на те, що Україна у складі Російської імперії була одним із найбільших постачальників цукру, наукові розробки М. Васильєва зацікавили низку підприємців. Інженер опублікував результати власних досліджень у першій книзі «Збірника».

Наукова діяльність природничо-технічної секції інтенсивно розвивалася, про що свідчить значна кількість доповідей та підготовка наступної книги «Збірника», яка вийшла у світ у 1912 р. Значна частина праць присвячена вирішенню прикладних завдань у галузі техніки. Однак варто відзначити працю з ботаніки вченого О. Любченка, який перший присвятив свої дослідження культурі бавовняника. Так, у праці «Культура бавовняника на Україні» він розглянув проблему перспектив вирощування цієї культури. Вчений здійснив спробу обґрунтування економічного зиску від вирощування бавовняника, аргументуючи це статистичними даними з Донщини та Андіжанського дослідного поля. Зокрема, він описав основні характеристики культури та умови за яких можна зібрати найоптимальніший врожай. О. Любченко дійшов до висновку, що бавовняник цілком реально акліматизувати, якщо селекціонери й надалі продовжуватимуть роботу стосовно виведення нових видів [6, с. 23-26].

Проте слід зазначити, що наукові досягнення природничо-технічної секції УНТ у дореволюційний період не набули бажаного розвою. Це пояснюється низкою негативних факторів, зокрема: 1) відсутністю підтримки з боку влади, а відтак і відсутністю належного фінансування на проведення науково-дослідної роботи УНТ як громадської організації; 2) відсутністю належного кількісного складу кваліфікованих науковців-природознавців; 3) реакційною політикою царизму після революційних подій 1905-1907 рр., яка всіляко стримувала розвиток української наукової думки. Незважаючи на численні проблеми, секція, як все УНТ загалом, здійснювала наукову роботу та підготовку майбутніх науковців. Так, у першому та другому збірниках секції, які вийшли у 1911 р. та 1912 р. відповідно, опубліковано низку досліджень, результати яких спрямовані на вирішення прикладних

проблем у промисловості та сільському господарстві. Варто зазначити, що члени природничо-технічної секції УНТ на власних засіданнях зачитували наукові доповіді із галузей садівництва та тваринництва. Так, у третій книзі «Збірника», яка вийшла у 1915 р. опубліковані результати наукових досліджень члена Товариства А. Куліченка. У своїй статті під назвою «Про садівництво на степовій Україні» він обґрунтував необхідність розвитку так званого промислового садівництва. Однак він акцентував увагу на проблемах та перешкодах розвитку цієї галузі. Головною проблемою на думку автора стала відсутність новітньої технології садівництва у степовій зоні України, що у свою чергу впливає на рентабельність галузі. Іншою проблемою на думку А. Куліченка був посушливий клімат. Проте вчений швидко знаходить вирішення: для формування технології садівництва необхідно використати досвід інших країн, а також акліматизувати під кліматичні умови степу нові види фруктів та овочів; для боротьби з посушливістю необхідно залучати дослідні станції, які займають метеорологією та гідрологією (меліорацією) [4, с. 37-40].

Названі праці вчених природничо-технічної секції є лише «вершиною айсберга» всієї наукової діяльності. Значна частина доповідей присвячена проблемам сільськогосподарської галузі були не менш актуальними, але через брак фінансування частина праць Товариства не була опублікована [7, с. 48].

Однак у цих умовах природничо-технічна секція продовжувала організацію власної наукової та науково-організаційної роботи. Зважаючи на все сказане, правомірно вважати, що період 1907-1918 рр. став етапом організації природничої складової УНТ, а також накопиченням значного пласту наукових ідей та організаційних проектів, які певною мірою лягли в основу майбутньої Академії.

Початок революційних подій в Україні у 1917 р. став основною передумовою формування головного центру академічної науки. Маючи можливість безперешкодно розвивати українську культуру та науку, Центральна рада (ЦР) розпочала процес формування Академії наук. Зважаючи на те, що очільником ЦР був голова УНТ М.С. Грушевський, стає очевидним його намір органічно трансформувати Товариство в Академію. Таким чином згідно з концепцією М.С. Грушевського центральна академічна установа була б сформована на громадських засадах, а отже наука не була б повністю залежна від держави. Проте Академія наук такого типу не змогла б охопити низку прикладних галузей природознавства, дослідження яких мало велике значення для розвитку економіки країни.

ЦР та УНТ протягом 1917-1918 рр. не спромоглися втілити в життя ідею про утворення Академії наук. Маючи реальну можливість реалізувати головну ідею української наукової інтелігенції початку ХХ ст. про створення

академічного центру, Центральна Рада була надто не рішуча у втіленні її на практиці. Причиною цього стали фактори, пов'язані з політичною, економічною та військовою ситуацією на території України.

Можливість реалізації ідеї створення національного академічного центру науки отримала Українська Держава Гетьмана Скоропадського. Незважаючи на складну військово-політичну та економічну обстановку уряд Української Держави, у тому числі і сам гетьман розуміли необхідність утворення великого наукового академічного центру, який міг би розв'язати важливі для економіки країни проблеми, зокрема пов'язанні із сільським господарством. Фактично, у очах П. Скоропадського Академія наук мала стати каталізатором розвитку держави.

Гетьман залучає Міністерство народної освіти і мистецтва до формування спеціальної комісії, яка мала напрацювати концепцію Української академії наук. М.П. Василенко, який очолював вищезгадане відомство запросив, В.І. Вернадського для обговорення концепції майбутньої Академії наук, а також створив Комісію з утворення УАН. Є підстави стверджувати, що наміри утворити Українську академію наук, розгорнути мережу вищих навчальних закладів, заснувати Національну бібліотеку, стали основоположними у подальшій роботі Міністерства народної освіти.

Комісією і особисто М. Василенком було прийнято рішення запросити до складу Комісії з утворення УАН представників з Українського наукового товариства. Ця ідея мотивувалася тим, що УНТ є першим великим українським науковим центром Наддніпрянської України. Науковці Товариства мають значний науковий досвід, який необхідний для утворення Української академії наук.

Варто додати, що члени УНТ по-різному відреагували запрошення їх М. Василенком. Частина, більшою мірою члени історичної та філологічної секцій, які займали керівні посади у Центральній Раді, були категорично проти участі у діяльності Комісії з утворення УАН, мотивуючи це проросійською позицією гетьмана. Інша частина УНТ підтримувала ідею утворення УАН, проте виступали за те, щоб кількість офіційних представників від Товариства становило половину від всіх членів Комісії. А тому частково відбуваються протиріччя між УНТ і урядом Української Держави та зростає напруга.

Правомірно вважати причинами напружених відносин між членами УНТ та урядовцями гетьмана два чинники: політичний та ідейний. Політичний чинник напружених відносин науковців Товариства з урядом полягав у розходженні поглядів на політичну ситуацію в країні та через повалення Центральної Ради, у якій частина членів УНТ займали керівні посади. Ідейний чинник, який позначився на конфронтації УНТ з урядом, зокрема з Міністерством народної освіти – різні погляди у формуванні концепції

Української академії наук. Члени УНТ мали намір безпосередньо трансформувати Товариство в Академію, сформувавши її як вільну асоціацію науковців, у той час, як М.П. Василенко, В.І. Вернадський та інші науковці наполягали на формуванні УАН як державної установи [7, с. 75]. Проте ідейне протиріччя між членами УНТ та міністром народної освіти не стало на заваді розбудови Академії.

Як вже вище зазначалося, що не всі члени Товариства були налаштовані проти побудови УАН на засадах, що їх пропонувала Комісія. Так, зокрема члени природничої секції УНТ мали бажання приєднатися до розбудови академічного центру, а тому цікавилися питанням формування комісії. На засіданні Ради природничої секції УНТ від 31 травня 1918 р. було піднято питання про формування УАН. Зокрема на ній ухвалено рішення, згідно з яким О.А. Яната мав більше дізнатися про стан розробки питання концепції Академії [10]. Це правомірно трактувати як намір членів природничої секції долучитися до процесу формування УАН.

Офіційно до Комісії приєдналися три члена УНТ, по одному від основних секцій: Г. Павлуцький, Є. Тимченко та П. Тутковський, який очолював природничу секцію УНТ [7, с. 77]. Однак до Комісії входили й інші члени УНТ, які здебільшого були членами природничої секції, у тому числі мова йде про С.П. Тимошенка. Доречно зауважити, що сам голова Комісії з утворення УАН В.І. Вернадський залишався членом природничої секції УНТ. Варто відзначити, що вчений перебував на цій посаді, не як представник від УНТ, а як представник Петроградської академії наук. Крім того, всі члени природничої секції, що увійшли до Комісії (які офіційно представляли УНТ чи запрошенні В.І. Вернадським та Василенком до Комісії не як члени Товариства) брали досить активну участь у формуванні УАН, зокрема у розбудові природничих інституцій.

Інший член Комісії, який входив до складу УНТ, С.П. Тимошенко відіграв значну роль у формуванні фізико-математичного відділу Академії. Зокрема, він наголошував на необхідності формування окремого підрозділу прикладного природознавства та мережі науково-дослідних установ при ньому.

Свою точку зору С.П. Тимошенко обґрунтовував досвідом США, де свого часу було сформовано низку науково-дослідних інститутів та лабораторій, які досліджують природні ресурси країни, наголошуючи при цьому, що значна кількість інституцій займається саме науковими розробками у галузі сільського господарства [16, с. 80]. Посилаючись на світовий досвід, С.П. Тимошенко переконливо доводив важливість взаємозв'язку теоретичної та прикладної науки [13, с. 92]. Таким чином, науковець переконував членів Комісії у потребі утворення при Академії окремого відділу прикладного природознавства.

Професор С.П. Тимошенко сформував структуру підрозділу прикладного природознавства при фізико-математичному відділі. У його записці про «Організацію низки кафедр прикладного природознавства при УАН» розкрито основні напрями, які мали досліджуватися природничими інституціями [16, с. 80-85]. Важливе місце тут посідав цикл наук, пов'язаних із сільським господарством, зокрема прикладна хімія, ботаніка та зоологія.

Варто зазначити, що члени природничої секції вносили власні поправки до статуту УАН. На одному із засідань Ради природничої секції УНТ були запропоновані поправки до параграфів 6, 7, 21, 62 та інших статуту Академії. Частина з них стосувалися формування низки природничо-сільсько-господарських інституцій. Члени Товариства, наприклад, пропонували утворити Національний зоологічний сад паралельно із Ботанічним та Акліматизаційним. При згаданих інституціях повинні були сформуватися три відповідні відділи: акліматизації, ботаніки та зоології. Крім того, члени природничої секції пропонували утворити на базі названих трьох садів Інститут біологічних досліджень, мета якого – вирішення основних прикладних проблем, пов'язаних із сільським господарством та загальною біологією, а також акліматизацією нових сортів рослин та видів тварин [2]. Зміни у статуті УАН, запропоновані членами природничої секції УНТ не були практично реалізовані через низку об'єктивних факторів, але варто віддати належне науковцям, які намагалися втілити у життя окремі ідеї щодо покращення наукових досліджень Академії.

Крім участі окремих членів УНТ у формуванні мережі природничо-сільськогосподарських установ УАН, науковці природничої секції продовжували власну організаційну та наукову діяльність. Протягом 1918 р. у структурі секції було сформовано низку підсекцій, серед яких були природничо-сільськогосподарського спрямування, зокрема: ботанічна, зоологічна, метеорологічна, агрономічна [11, с. 224-226]. Незважаючи на появу УАН, всі перелічені інституції природничої секції УНТ продовжували власну наукову діяльність, яка здебільшого зводилася до складання збірників, енциклопедій та словників.

Природнича секція УНТ у 1919 р. піднімала питання стосовно переформування у відділ природничих наук, у зв'язку із розширенням природничої секції. Трансформація природничої секції була цілком закономірним явищем, оскільки була сформована її чітка структура з підсекцій. Відповідно, розвиток природничої складової УНТ став приводом утворення природничого відділу УНТ, який об'єднав би всі природничі інституції у структурі Товариства. Відтак у 1920 р. вона перетворилася у відділ природничих наук УНТ, до структури якого входило 10 секцій та Мікробіологічний Інститут, який заснований на кошти вченого-мікробіолога, члена УНТ Ф. Омельченка.

До структури відділу Природничих наук належали такі секції: 1) хімічна; 2) ботанічна; 3) зоологічна; 4) геологічна; 5) географії та антропології; 6) агрономічна; 7) медична; 8) геофізична; 9) математична 10) фізична [9, с. 249]. Представники кожної секції разом з трьома постійними членами, обраними Установчими зборами, утворювали Раду відділу природничих наук УНТ. Доречно підкреслити, що не лише агрономічна, але й деякі інші секції здійснювали наукову діяльність у галузі сільського господарства безпосередньо чи опосередковано, зокрема мова йдеться про: хімічну, ботанічну, зоологічну, геофізичну.

Проте відділ природничих наук проіснував недовго. Нестача фінансів, дублювання функцій УАН, а також певні політико-ідеологічні чинники стали ключовими причинами для радянського керівництва у питанні об'єднання УНТ та УАН. Відтак у лютому 1921 р. радянське керівництво поставило питання про ліквідацію УНТ, а всі інституції мають бути передані у відання Академії наук. Для цього була сформована спеціальна Угодова комісія, яка включала в себе трьох членів УНТ (А. Кримського, Є. Черняхівського та О. Янату) і трьох членів УАН (М. Птуха, П. Тутковський і Б. Срезневський) [7, с. 176-177].

Основним її завданням стало вироблення проекту злиття окремих установ УНТ з Академією наук. Згідно з цим проектом ряд установ входили у підпорядкування УАН. Однак частина науково-дослідних інституцій Товариства залишалися як автономні організації при відділах УАН. Фактично всі інституції Відділу природничих наук УНТ увійшли до фізико-математичного відділу УАН. Серед них була низка природничо-сільськогосподарських установ: зоологічна секція, ботанічна, хімічна та Мікробіологічний інститут. Разом з тим агрономічна секція разом з Комісією із складання сільськогосподарської енциклопедії були повністю ліквідовані, а їхні справи передані у відання Сільськогосподарського наукового комітету [7, с. 177-179].

Очевидно, що радянське керівництво та Угодова комісія не бажали, щоб існували інституції, які дублюють функції, а тому агрономічна секція була ліквідована.

Так, у червні 1921 р. УНТ та УАН офіційно об'єдналися, а його секції перейшли в підпорядкування УАН. Однак по факту це об'єднання стало ліквідацією УНТ, як української громадської наукової організації.

Разом з тим час фізико-математичний відділ поповнився такими інституціями: метеорологічна, ботанічна, зоологічна секції, Комісія для дослідів над питаннями геофізики, Мікробіологічний інститут [3, с. 32]. Весь науковий склад, розробки Товариства, проекти фактично стали органічним доповненням для Академії наук, яка протягом листопада 1918 – червня 1921 рр. проводила співпрацю з УНТ.

Висновок. Отже, фактично природнича складова стала свого роду підґрунтям для формування низки природничо-сільськогосподарських кафедр у структурі УАН. Майже всі інституції УНТ перейшли до відання Академії наук та продовжили власну роботу разом з відповідними установами фізико-математичного відділу. Варто зазначити, що наукові досягнення вчених-природознавців УНТ стали своєрідною основою для проведення майбутніх досліджень академічних природничих інституцій.

Крім того, особливу роль у формуванні структури фізико-математичного відділу відіграли вчені-природознавці Українського наукового товариства, які розбудували мережу природничих інституцій та наголошували на особливостях формування підрозділу прикладного природознавства.

Джерела та література

1. Горбань Ю.А. Становлення Української академії наук: суперечливі сторінки історії / Ю.А. Горбань // «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. – К., 2013. – Випуск 72. – 2013. – С. 118-123.
2. Діяльність природничої секції Українського наукового товариства у Києві (серпень 1918 – 1 лютого 1919 р.) / НБУВ ІР – Ф. 10. – Спр. 31 883 – Арк. 1-4.
3. Звідомлення про діяльність Української академії наук за 1921 р. // Всеукраїнська академія наук. – Берлін, 1923. – 76 с.
4. Куліченко А. Про садівництво на степовій Україні / А. Куліченко // Збірник природничо-технічної секції УНТ в Києві. – К., 1915. – Кн. 3. – С. 36-48.
5. Кривуша О. Кілька слів щодо сучасного скотарства / О. Кривуша // Збірник природничо-технічної секції УНТ в Києві. – К., 1911. – Кн. 1. – С. 145-164.
6. Любченко О. Культура бавовняника на Вкраїні / О. Любченко // Збірник природничо-технічної секції УНТ в Києві. – К., 1912. – Кн. 2. – С. 23-34.
7. Онопрієнко В.І. Джерела з історії Українського наукового товариства в Києві / В.І. Онопрієнко, Т.О. Щербань. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. – 352 с.
8. Полонська-Василенко Н. Українська академія наук (нарис історії): Ч.1 / Н.Полонська-Василенко. – Мюнхен, 1955. – 148 с.
9. Протокол №1 установчих зборів Відділу природничих наук Українського наукового товариства // Джерела з історії Українського наукового товариства в Києві. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. – С. 247-250.
10. Протокол №4 засідання Природничої секції УНТ у Києві 31 травня 1918 р. // НБУВ ІР – Ф. 10. – Спр. 31 770. – Арк. 1.

11. Протокол засідання природничо-технічної секції Українського наукового товариства // Джерела з історії Українського наукового товариства в Києві. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. – С. 224 – 226.

12. Протокол засідання Ради УНТ 29 березня 1911 р. // НБУВ ІР. – Ф. 10. – Спр. 32919. – Арк. 31–31(зв.).

13. Рання історія Академії наук України / Ю. Храмов., С. Руда, Ю. Павленко, В. Кучмаренко / Академія наук України, відділення іст. наук. центру дослідження науково-технічного потенціалу й історії науки ім. Г.М. Дуброва. – К.: «Манускрипт», 1993. – 248 с.

14. Ситник К.М. Володимир Вернадський і Академія / К.М. Ситник, В.В.Шмиговська. – К.: Наукова думка, 2006. – 312 с.

15. Сохань П.С. М.С. Грушевський і Akademia / П.С. Сохань, В.І. Ульяновський, С.М. Кіржаєв. – К., 1993. – 321 с.

16. Тимошенко С.П. До питання організації класу прикладного природознавства при фізико-математичному відділі УАН / С.П. Тимошенко // Збірник праць комісії для вироблення законопроекту про заснування УАН у Києві. – 1919. – С. 80–85.

Новородовский В.В. Роль Украинского научного общества в формировании институций естественно-сельскохозяйственного направления в структуре Украинской академии наук.

Раскрываются основные предпосылки институционного оформления естественно-сельскохозяйственных учреждений Украинской академии наук (УАН). Особенное внимание акцентировано на роли Украинского научного общества (УНТ) в формировании институций УАН. Осуществлено исследование организационного становления естественных предметов в структуре Общества в течение 1907-1918 гг. Также, раскрыто особенности деятельности и эволюции естественной секции УНТ после образования УАН. На основе комплексного анализа источников выяснено ключевое значение отдельных ученых естественной секции УНТ в создании сети естественно-сельскохозяйственных учреждений Академии наук. Результатом исследования стало раскрытие особенностей научной деятельности ученых-естествоведов Общества и их влияние на формирование концепции Академии наук. Выяснено особенное значение научных достижений членов естественной секции, позже отделу естественных наук УНТ в формировании основы для будущих исследований академических учреждений естественно-сельскохозяйственного значения.

Ключевые слова: Общество, Академия наук, секция, подсекция, учреждение, природоисследование.

Novorodovskyi V.V. The role of Ukrainian Scientific Society in formation of institutions of natural agricultural sphere in the structure of Ukrainian Academy of Sciences.

The basic premises of the institutional design of natural-agricultural institutions of the Ukrainian Academy of Sciences (UAS) are revealed. Particular attention is paid to the role of Ukrainian Scientific Society (USS) in the formation of institutions of UAS. The investigation of organizational formation of natural sciences in the structure of Society during 1907-1918 is made. Also, the features of activities and evolution of natural section of USS after for-

mation of UAS are revealed. On the basis of a comprehensive analysis of sources was found out the key value of separate scientists of natural section of USS in creating a network of natural-agricultural establishments of Academy of Sciences. The result of the research has been the disclosure of features of scientific activities of scientists-naturalists of Society and their influence on the formation of the concept of the Academy of Sciences. In the article was found out the particular importance of scientific achievements of natural section members, later the Department of Natural Sciences of USS, in forming the grounds for future researches of academic institutions of natural-agricultural purpose.

Keywords: Society, Academy of Sciences, section, subsection, institution, natural science.

УДК34.341.342

Пилипчук О.О.

ДО ІСТОРІЇ ВИНИКНЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА ЛІТЕРАТУРНІ ТВОРИ

Стаття присвячена історії становлення та розвитку інституту авторського права на літературні твори. Висвітлюються основні етапи формування авторського права в Європі у XV – XIX століттях. Простежується процес формування вітчизняної законодавчої бази з інтелектуальної власності на підставі законів Російської імперії кінця XIX – початку XX століть.

Ключові слова: інтелектуальна власність, літературні твори, авторське право, майнові права автора, Цивільний кодекс України

Природа права інтелектуальної власності серед усіх інших галузей права має винятковий характер, адже вона пов'язана із результатом творчої праці людини, закріпленням у формально визначеному об'єкті.

Необхідність творчої реалізації зумовлена самою природою людини, її прагненням до пізнання, вдосконалення і реалізації. Вона має зовсім протилежний характер, ніж прагнення людини, побудовані на матеріальних цінностях. Зокрема література дає можливість формувати власний світогляд людини, поняття і переконання. Тому для суспільства цей прошарок культурної спадщини має величезне значення, що змушує людей протягом століть купувати книжки, збирати власні колекції, відвідувати бібліотеки.

Дуже цікаво і майстерно описав основні характерні ознаки духовної інтелектуальної праці Г.Ф. Шершневич у своїй праці «Авторське право»: «Хлібороб, що засіває поле або збирає врожай, ремісник, зайнятий виготовленням речей з сирого матеріалу, торговець, що купує товари з метою їх подальшого відчуження, – всі вони мають на меті виключно матеріальну вигоду, яку можна отримати від промислової діяльності. ...Але ця діяльність, хоч і складає необхідну умову фізичного і суспільного існування людини, не поглинає цілком самих діячів, духовне життя яких йде своїм особливим шляхом.